

УДК 37.036:37.042-057.87

Альона Бовт

ORCID iD 0000-0002-1896-4153

викладач кафедри германо-романської філології та перекладу,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля,
проспект Центральний, 59 а, 93406 Северодонецьк, Україна,
philology302@gmail.com

ВПЛИВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА РОЗВИТОК МНОЖИННОГО ІНТЕЛЕКТУ

У статті описується, яким чином художньо-естетичне виховання учнів впливає на розвиток кожного з дев'яти видів інтелекту (вербально-лінгвістичного, логіко-математичного, візуально-просторового, тілесно-кінестатичного, музично-ритмічного, міжособистісного, внутрішньоособистісного, натуралістичного та екзистенціального), визначених видатним американським психологом Говардом Гарднером. Наголошується на важливості навчання мистецтву та через мистецтво в процесі розвитку множинного інтелекту. Визначено складнощі, які можуть ставати на заваді розвитку певних видів інтелекту. Вказується на визначальну роль культури в процесі розвитку множинного інтелекту. Підкреслюється, що кожна дитина має здібності до високого рівня розвитку будь-якого виду інтелекту за сприятливих умов та мотивації.

Ключові слова: здібності; культура; мистецтво; множинний інтелект; художньо-естетичне виховання.

Вступ. Сучасний педагогічний процес все більше змінює вектор свого спрямування від фокусу на особистості вчителя до першочергової зосередженості на особистості учня, його потребах і інтересах. Головною метою школи є навчання і виховання всебічно розвиненої гармонійної особистості, здатної адаптуватися до обставин сучасного світу, який стрімко змінюється, критично мислити, знаходити нестандартні виходи зі складних ситуацій. Наразі популярності набирає теорія множинного інтелекту, сформована у 1983 р. американським психологом Говардом Гарднером як один з найвдаліших способів формування гармонійної особистості.

Дослідженням проблем розвитку множинного інтелекту займалися вітчизняні педагоги Н. Лавриченко, Л. Байсара, М. Ворон, Ю. Найда, зарубіжні психологи Р. Аткинсон, Т. Армстронг, Е. Сміт тощо. Проте в науковій літературі ще не було висвітлене питання впливу художньо-естетичного виховання на розвиток не лише тих видів інтелекту, які пов'язані з мистецтвом безпосередньо, але й усіх інших.

Мета статті. Метою статті є визначити роль художньо-естетичного виховання учнів у про-

цесі розвитку всіх видів множинного інтелекту, особливості впровадження цього процесу, а також описати зв'язок культури та множинного інтелекту.

Вплив художньо-естетичного виховання на різні види множинного інтелекту. Теорія множинного інтелекту вперше з'явилася на світ книзі Г. Гарднера «Рамки розуму: теорія множинного інтелекту» (1983, с. 3-12). Теорія викликала широкий резонанс в усьому світі та набула значної популярності як одна з провідних та новаторських ідей. Головною її цінністю стало відкриття того, що мислення і навчання людини відбувається декількома способами.

Згідно з відкриттям Г. Гарднера, людина має не загальний інтелект, а певні інтелектуальні здібності, які складаються з вербально-лінгвістичного, логіко-математичного, візуально-просторового, тілесно-кінестатичного, музично-ритмічного, міжособистісного, внутрішньоособистісного, натуралістичного та екзистенціального видів інтелекту, кожен з яких має свої особливості та функції, а отже, створює особливі умови для розвитку різних здібностей особистості. Ця теорія свідчить про

те, що всі види інтелекту слід розвивати комплексно, у тісній взаємодії (Ворон, Найда, 2008).

Вербально-лінгвістичний інтелект являє собою здатність опановувати мистецтво слова для того, щоб застосовувати його в усній або письмовій формі. Найчастіше саме цей вид інтелекту традиційно розвивається у школі. Учні вчать читати, писати, вигадувати історії, складати діалоги. Розвиток цього виду інтелекту сприяє соціалізації дитини, оскільки допомагає будувати спілкування з оточуючими. Одним зі шляхів розвитку вербально-лінгвістичного інтелекту в процесі художньо-естетичного виховання є вивчення кращих зразків прози, поезії, драматургії як взірців найповнішого розкриття великої сили Слова та заохочення дитини висловлювати думки та почуття, викликані певним твором мистецтва.

Логіко-математичний інтелект стосується здібностей логічно і критично мислити, використовувати індуктивний і дедуктивний методи пошуку рішень, вирішувати логічні завдання, розуміти причинно-наслідкові зв'язки між різними поняттями, явищами, речами, виділяти головну і другорядну інформацію під час аналізу, рахувати, робити експерименти, висувати гіпотези, робити висновки. Це другий тип інтелекту, на якому переважно зосереджуються вчителі школи. Логіко-математичний інтелект та мистецтво не є протилежним один одному, оскільки знайомство з витворами мистецтва потребує аналізу та висновків дитини, а практична діяльність, наприклад, в процесі малювання, вимагає точного розрахунку пропорцій та визначення перспективи.

Візуально-просторовий інтелект допомагає розуміти картини та образи. Важливу роль тут відіграє уява, яка допомагає намалювати образ певного предмета в думках, а потім перенести його в реальний світ, дотримуючись уявлених кольорів, форм, ліній. Діти вчать малювати, робити щось власноруч завдяки саме цьому виду інтелекту, адже вони таким чином переносять уявне в реальний світ. В першу чергу, для візуально-просторового інтелекту важливе зорове сприйняття, яке поєднується в уяві дитини з попереднім досвідом.

Тілесно-кінестатичний інтелект, перш за все, асоціюється з рухом. Діти (особливо молодшого шкільного віку) за своєю природою дуже активні, тому різноманітний рух (якщо

ми говоримо про художньо-естетичне виховання, то це – танці або драматичний виступ) є невід'ємною частиною їхньої повсякденної діяльності. Наприклад, у зв'язку з цим особливої уваги набув «метод повної фізичної реакції» Дж. Ашера, який пов'язував успіхи у навчанні (насамперед – вивченні іноземних мов) з активною рухливою діяльністю. На думку дослідника, дітям краще засвоювати матеріал, коли його вербально-звукова форма супроводжується певним рухом чи дією, що допомагає будувати в розумі дітей певні асоціативні зв'язки.

Музично-ритмічний інтелект. Назва цього виду інтелекту говорить сама за себе, оскільки передбачає розвиток вміння сприймати звук та реагувати на нього. Учні розвивають цей вид інтелекту переважно на заняттях з музичного виховання, коли знайомляться з кращими зразками світового класичного надбання, співають, а потім самі вчать грати на музичних інструментах і створювати свої зразки. Даний вид інтелекту також допомагає розрізнити якісні та неякісні твори, піднесені і низькі, приємні для слуху і дратівливі.

Міжособистісний інтелект також є складовою вдалої соціалізації дитини, оскільки допомагає їй вловлювати і оцінювати настрій та почуття, мотиви та інтереси оточуючих людей та реагувати на них відповідно до обставин. Все це дитина вчиться розпізнавати за зовнішніми ознаками: міміці, жестам, погляду, виразу обличчя, голосу. Ще однією функцією міжособистісного інтелекту є здатність працювати в команді (наприклад, над спільним творчим завданням), вирішувати конфлікти, досягати компромісу, створювати дружню атмосферу, допомагати іншим в складних обставинах, ставитися до точки зору інших людей з повагою та розумінням.

Внутрішньообистісний інтелект являє собою самосвідомість дитини, її самосприйняття, саморозуміння, самоаналіз, самооцінку. Чим вище рівень розвитку цього типу інтелекту у дитини, тим краще вона вміє сприймати себе, усвідомлювати свої особливості, переваги і недоліки, об'єктивно оцінювати себе, відповідати за свої вчинки, відповідально ставитися до своїх обов'язків, розуміти свої бажання та прагнення, бачити мету і визначати для себе засоби і стратегії її досягнення. Самоактуалізація дитини успішно відбувається в процесі її самостійної креа-

тивної діяльності, оскільки найповніше розкриває внутрішній світ дитини.

Натуралістичний інтелект розвивається під час спілкування з природою: прогулянки лісом чи полем, спостереження за життям рослин і тварин, турбота та піклування про навколишнє середовище, прагнення якомога більше часу проводити на свіжому повітрі, ходити у туристичні походи, брати участь у різноманітних заходах, які проводяться на відкритому просторі. Вміння бачити та цінити красу природи є важливим для виховання людини-патріота, який прагне берегти та примножувати природне багатство рідної землі.

Екзистенціальний інтелект пов'язаний зі здатністю філософськи обмірковувати власне життя, ставлячи собі глибокі екзистенціальні питання, шукаючи на них відповіді в глибинах власного розуму, а також в працях видатних філософів і релігійній літературі. В розвитку цього інтелекту мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дає відірватися від реальності та поринути у світ краси, знайти там щось нове і невідоме, краще зрозуміти себе, своє життя та оточення, переосмислити свої цінності та принципи.

Г. Гарднер також піднімав питання щодо існування морального інтелекту (1983, с. 243). Він стверджував, що за деякими критеріями моральність може кваліфікуватися як інтелект, але робить висновок, що сутність моральності як інтелекту ще не була встановлена. Якби моральний інтелект існував, то він би, насамперед, включав би здатність розуміння сакральності життя в його різноманітних аспектах, тобто був би пов'язаний з духовністю людини. І, якби цей вид інтелекту існував, ми можемо стверджувати, що мистецтво відіграло б в ньому одну з ключових ролей, оскільки ретельно підібрані зразки мистецтва можуть виплекати кращі якості в людині та вказати на духовні орієнтири життя.

Особливості і складнощі розвитку множинного інтелекту в процесі художньо-естетичного виховання. Теорія множинного інтелекту стосується не одного типу інтелекту в його різних проявах, а саме різних типів. Звичайно, дев'ять типів інтелекту функціонують унікальним способом для кожної людини. Деякі люди володіють надзвичайно високим рівнем функціонування всіх або більшості з дев'яти видів інтелекту (наприклад, відомий британський письменник Ентоні Берджес

був прозаїком, поетом, драматургом, критиком, композитором, викладачем, володів вісьмома мовами). Іноді розвиток одного виду інтелекту переважає в силу певних життєвих обставин (наприклад, люди, які втратили зір, мають краще чуття дотику). Більшість людей знаходиться десь між цими двома крайнощами – високо розвинені в одних видах і не надто розвинені в інших. Проте, більшість можуть розвинути кожен тип інтелекту до адекватного рівня компетенції. Незважаючи на те, що деякі люди вважають, що той чи інший тип інтелекту в них відсутній, Г. Гарднер стверджує, що практично кожен має здатність розвивати всі дев'ять типів до досить високого рівня продуктивності, якщо буде вмотивований, отримуватиме допомогу з боку інших і відповідне заохочення.

Як стверджують науковці Університету Бабеш-Бойяї в Румунії, дитина народжується з певним рівнем здібностей до усіх видів інтелекту (Станчуа, Орбана, Бокоса, 2011, с. 92–93). Тому батьки, вихователі, вчителі відіграють дуже важливу роль у дитинстві дитини, оскільки саме від них залежить який вид інтелекту буде більш розвиненим і якою мірою. У цьому процесі важливу увагу слід приділяти оточенню (як навчальному, так і дозвілєвому), яке також може або сприяти розвитку різних видів інтелекту, або пригнатовувати його. Найголовнішим в навчально-виховному процесі є залучення всіх видів інтелекту під час виконання різних завдань, які передбачають створення ситуацій, що полегшують виявлення сильних і слабких сторін кожного учня.

У традиційній шкільній навчально-виховній системі учні сидять за партами, уважно слухають вчителя, який щось пояснює і ставить питання, дає завдання, а потім перевіряє його виконання. У класах, де навчання відбувається, базуючись на теорії множинного інтелекту, процес відбувається таким же чином, проте різноманітність дидактичних впливів і ресурсів набагато більша: виконання пісень, пов'язаних з навчальним змістом, організація дебатів, створення газет і журналів, колекцій фотографій, виготовлення саморобок, вирішення загадок, малювання картин тощо, які адаптуються до потреб і здібностей кожного учня. Теорія множинного інтелекту підкреслює багатство і розмаїття способів, якими діти демонструють свої таланти.

Звичайно, розвиток кожного виду інтелекту залежить від власного досвіду дитини та того, наскільки часто вона використовує той чи інший вид, оскільки цей факт дає поштовх для більш активного розвитку певного виду інтелекту. Хоча всі дев'ять типів є пов'язаними між собою, кожен з них дитина може розвинути як в школі, так і самостійно. Природно, деяким дітям легше вдається розвивати один тип інтелекту, іншим – другий (Брайант, Коффман, 2003, с. 7).

Усі види інтелекту зазвичай задіяні комплексно. Жоден тип інтелекту не існує сам по собі в житті (крім, можливо, дуже рідкісних випадків у певних осіб). Наприклад, коли дитина грає в футбол, вона потребує тілесно-кінестатичного інтелекту (для бігу, ударів по м'ячу), візуально-просторового інтелекту (візуально оцінювати позиції гравців на ігровому полі і передбачати траєкторії м'яча), а також вербально-лінгвістичного та міжособистісного інтелекту (спілкуватися з іншими членами команди).

Звичайно, попри всі вищезазначені особливості розвитку множинного інтелекту, існують певні складнощі, які слід враховувати під час навчально-виховного процесу:

- відсутність доступу до необхідних ресурсів та/або вчителів (наприклад, якщо родина є малозабезпеченою, і не може дозволити собі купити музичний інструмент або сплатити відвідування дитиною музичної школи, то у дитини, скоріше за все, буде слабо розвинений музично-ритмічний інтелект).

- історико-культурні фактори (традиційно розвинені історично або популярні на даному етапі види людської діяльності значно сприяють розвитку певних видів інтелекту, наприклад стрімкий науково-технічний прогрес спричинив підвищення рівня розвитку логіко-математичного інтелекту).

- географічні фактори (місце проживання також впливає на розвиток певних видів інтелекту, наприклад, дитина, яка виросла у сільській місцевості, матиме більш розвинений натуралістичний інтелект, ніж дитина, яка живе у мегаполісі).

- родинні фактори (наприклад, дитина хоче стати художником, але батьки мріють, щоб вона стала економістом – в цьому випадку вплив батьків може призвести до того, що дитина припинить розвивати візуально-просторовий інтелект і почне розвивати логіко-математичний).

- ситуативні фактори (наприклад, якщо людина виросла у великій родині, зараз сама має велику родину, їй може не вистачати часу для розвитку власних інтелектуальних здібностей) (Армстронг, 2009, с. 29).

Множинний інтелект і культура. Важливим є факт, що згідно з теорією множинного інтелекту, інтелект повинен оцінюватися з позицій культури для того, щоб бути визнаним справжнім інтелектом. Цей критерій автоматично ліквідує завдання, які традиційно були пов'язані з розвитком та перевіркою інтелектуальних здібностей під час тестувань в школах. Наприклад, в одному з тестувань було виявлено завдання на здатність повторити випадкові цифри від початку до кінця і навпаки – завдання, яке повністю позбавлене культурної складової. Жодна нація і жодна культура не передає наступним поколінням набір випадкових цифр. Культура є засобом передачі наступним поколінням традицій і звичаїв, історії, міфів і вірувань, кращих взірців зображувального мистецтва, архітектури, літератури, музики тощо.

Г. Гарднер (1999) стверджує, що всі культури у світі володіють і користуються всіма видами інтелекту. Однак відбувається цей процес за допомогою різних засобів і різною мірою. У деяких культурах більш за все цінують музичний інтелект, який є універсальним для всіх представників цієї культури. Є також культури, які роблять більший акцент на зв'язку між поколіннями (міжособистісний інтелект) ніж на індивідуалізмі (внутрішньо-особистий інтелект). Однак, не слід забувати, що, попри акцент на певному виді інтелекту, кожна культура має і використовує всі дев'ять видів. Було б необачно з боку вихователів і вчителів посилатися на конкретні расові, етнічні чи культурні групи тільки з погляду одного виду інтелекту.

У свою чергу, такий широкий погляд на культуру може створити сприятливі умови для вивчення в шкільному закладі величезного розмаїття того, яким чином люди виражають себе в різних культурах через кожен з дев'яти видів інтелекту. Наприклад, в школі можна проводити різноманітні мультикультурні заходи (вечори, читання, вистави, концерти, конкурси) для того, щоб показати, яким багатогранним є наш світ, скільки в ньому цікавого та невідомого, скільки таємниць та краси.

У той же час, для того, щоб знайомитися з різними проявами всіх видів інтелекту в різних культурах, не обов'язково влаштовувати окремі заходи. Навчання через мистецтво відбувається навіть, якщо не відділяти мистецтво від інших дисциплін. В той же час в процесі такого навчання розвиваються всі типи інтелекту, оскільки, на думку Г. Гарднера, участь в мистецькій діяльності – чудовий спосіб розвинути цілий комплекс видів інтелекту у дитини. Дослідження вказують, що навчання мистецтву та через мистецтво може розвивати усвідомлення, судження, почуття, цінності тощо. Серед того, що Г. Гарднер (1999) назвав «...переконливими причинами розвитку мистецтва» є ймовірність того, що навички та майстерність, отримані в мистецтві, допоможуть учням зрозуміти, що вони можуть покращити свої знання та вміння в інших видах діяльності

і що майстерність може приносити задоволення собі і іншим. Наприклад, коли дитина досягла успіхів в музичному, зображувальному, театральному чи танцювальному мистецтві, у неї підвищується самооцінка, і вона здатна досягти більших академічних успіхів, краще соціалізуватися тощо.

Висновки. Таким чином, художньо-естетичне виховання, яке здійснюється за допомогою мистецтва як найвищої форми втілення художньої культури, відіграє важливу роль у розвитку всіх типів інтелекту, визначених видатним психологом Г. Гарднером. У перспективі планується розробка конкретних практичних завдань, навчальних комплексів та методичних матеріалів для впровадження більш ефективного процесу художньо-естетичного виховання з метою розвитку різних типів інтелекту.

Література

- Ворон М., Найда Ю. Множинний інтелект: від теорії до практики. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/1740/> (дата звернення: 22.10.2017).
- Armstrong T. *Multiple Intelligences in the Classroom*. Alexandria, Virginia: Association for Supervision & Curriculum Development, 2009. 258 p.
- Bryant C., Coffman L. *The Arts in Education*. Manitoba: Manitoba Education and Training, 2003. 13 p.
- Gardner H. *Frames of Mind: The theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books, 1983. 440 p.
- Gardner H. *The Happy Meeting of Multiple Intelligences and the Arts*. URL: https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwi17PfhrYTXAhUEOBoKHUxtBWoQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fhpeg.org%2Fhel-home%2Fissues%2F15_6%2Fhelarticle%2Fthe-happy-meeting-of-multiple-intelligences-and-th&usq=AOvVaw3xJAMf5QDncnYue8oyqnr (дата звернення: 22.10.2017).
- Stanciu D. *Applying the Multiple Intelligences Theory into Pedagogical Practice. Lessons from the Romanian Primary Education System*. 2011. No. 11. P. 92–96. doi:10.1016/j.sbspro.2011.01.040

References

- Voron, M., Najda, Ju. (2008). *Mnozhyunnyj intelekt: vid teoriji do praktyky [Multiple Intelligence: from Theory to Practice]*. Retrieved from <http://ru.osvita.ua/school/method/1740> (ukr).
- Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom*. Alexandria, Virginia, USA: Association for Supervision & Curriculum Development (eng).
- Bryant, C., Coffman, L. (2003). *The Arts in Education*. Manitoba, Canada: Manitoba Education and Training (eng).
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York, USA: Basic Books (eng).
- Gardner, H. (1999). *The Happy Meeting of Multiple Intelligences and the Arts*. Retrieved from https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwi17PfhrYTXAhUEOBoKHUxtBWoQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fhpeg.org%2Fhel-home%2Fissues%2F15_6%2Fhelarticle%2Fthe-happy-meeting-of-multiple-intelligences-and-th&usq=AOvVaw3xJAMf5QDncnYue8oyqnr (eng).
- Stanciu, D. (2011). *Applying the Multiple Intelligences Theory into Pedagogical Practice. Lessons from the Romanian Primary Education System*. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 11, 92–96. doi:10.1016/j.sbspro.2011.01.040 (eng).

ВЛИЯНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ НА РАЗВИТИЕ МНОЖЕСТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Бовт Алена, преподаватель кафедры германо-романской филологии и перевода,
Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля,
просп. Центральный, 59 а, 93406 Северодонецк, Украина, philology302@gmail.com

В статье описывается, каким образом художественно-эстетическое воспитание школьников влияет на развитие каждого из девяти видов интеллекта (вербально-лингвистического, логико-математического, визуально-пространственного, телесно-кинестатического, музыкально-ритмического, межличностного, внутриличностного, натуралистического и экзистенциального), определенных выдающимся американским психологом Ховардом Гарднером. Отмечается важность обучения искусству и через искусство в процессе развития множественного интеллекта. Определены сложности, которые могут препятствовать развитию определенных видов интеллекта. Указывается на определяющую роль культуры в процессе развития множественного интеллекта. Подчеркивается, что каждый ребенок имеет способности к высокому уровню развития любого вида интеллекта при наличии благоприятных условий и мотивации.

Ключевые слова: искусство; культура; множественный интеллект; способности; художественно-эстетическое воспитание.

THE INFLUENCE OF ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN ON DEVELOPMENT OF MULTIPLE INTELLIGENCES

Bovt Alona, Lecturer of German-Romance Philology and Translation Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 59 a Tsentralnyi Ave., 93406 Severodonetsk, Ukraine, philology302@gmail.com

The article describes how artistic and aesthetic education of schoolchildren affects intelligences defined by the distinguished American psychologist Howard Gardner. It is described that verbal-linguistic intelligence can be developed through acquaintance with the best examples of prose, drama and poetry as well as engagement of schoolchildren to express their own ideas and opinions. Arts also contribute to development of logical-mathematical intelligence, e.g. it helps to calculate precise proportions during painting and define clear perspective. Visual-spatial intelligence is closely related to imagination and transferring the imagined objects into reality contributes to development of this type of intelligence. Bodily-kinesthetic intelligence is associated with movements. Children are extremely active, that is why it is necessary to direct this energy into something useful, e.g. dancing or drama. As for musical-rhythmic intelligence, there is no better way to develop this type of intelligence as with the help of listening to music, singing songs, playing musical instruments and creating one's own pieces of music. Interpersonal and intrapersonal intelligences contribute to the state of harmony with oneself and each other. Naturalistic intelligence is connected with communication with nature, and the process of artistic education contributes to the ability to see beauty in the nature, evaluate and protect it. Finally, existential intelligence relates to philosophical speculations about one's own life and works of art can help to look at the life from the other perspective. In such a way, the importance of teaching arts and through arts in the process of developing multiple intelligences is emphasized. Besides, some difficulties that can impede the development of certain types of intelligence are identified (absence of necessary resources, historical, cultural, geographical, family and situational factors). The defining role of culture in the development of multiple intelligences is pointed out, as well as the fact that each culture possesses all the defined types of intelligences to some extent. To crown it all, it is emphasized that every child has the ability for a high level of development of any kind of intelligence under proper conditions, presence of skilled instructors and motivation.

Key words: abilities; art; artistic and aesthetic education; culture; multiple intelligences.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2017
Прийнято до друку 24.05.2018